

Denizli

Yerel Tarih ve Kültür Dergisi

Sayı 11 (Temmuz-Agustos-Eylül 2006)

TÜRK HÂKİMİYETİNİN 800. YILI ANISINA

Özel Sayı

Sevgili Okurlar,

Denizli'mizin kesin olarak Türkler tarafından ele geçirilişinin 800. yılını yaşıyoruz. Pamukkale Üniversitesi, bu yıl anısına "Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu" adı altında uluslararası bir kongre düzenliyor. Biz de, yine bu nedenle bu sayımızın 'özel' olmasını istedik. Sayfa sayısını göz ardı ederek, kentimizin geçmişine ışık tutan, dünümüzü yarınlara taşıyacak olan yazılara genişçe yer verdik.

Yine bu sayımızda, kentimizin yakın geçmişte yaşadığı 'talihsiz' Demirci Efe olayıyla ilgili bir yazıya da yer verdik; ilgi ile okunacağını umuyoruz. Bu önemli olayın daha bir aydınlatılabilmesi için daha çok bilgiye ihtiyaç var. Bu nedenle, konuyla ilgili bilgi, belge, fotoğraf

ve benzeri şeylere sahip olan hemşehrilerimizin, bunları bizimle paylaşmaları dileğimizeyiz. Özellikle, büyükleri olayda rol almış ailelerde - en azından anı olarak- bilgi bulunma olasılığı vardır. Bunların saptanarak derlenmesi, ileride bu konu üzerinde çalışacaklar için önemli ipuçları sağlayabilecektir.

Kentimiz için son derecede önemli olan ve büyük yarar sağlayacağına inandığımız, söz konusu sempozyumu düzenleyen üniversitemize, Rektör Prof. Dr. Sayın Hasan Kazdağlı'nın şahsında şükranlarımızı sunuyor, emeği geçen herkese teşekkür ediyoruz.

Saygılarımızla
Ömer Gökmen

İçindekiler

2-5 Taşra'da Örnek Bir Yayın: Geçmişten Günümüze Denizli Dergisi, **Süleyman İNAN**

6-7 Denizli Kronolojik Tarihi, **Selim PARLAZ**

8-18 Denizli Vak'ası mı?... **Ömer GÖKMEN**

19 800.Yıl Şiiri, **Şerif KUTLUDAĞ**

20-21 Denizli'de Canlandırılması Gereken Tarihi Mekanlar, **Hasan KALLIMCI**

22-26 Denizli'de Türk İşçilerinin Kurduğu Bir Elektronik Fabrikası: Bir - Emek, **Cengiz AKSEKİ**

27-29 Denizli'de Terzilerin Dünyası - Bugünü, **Metin TÜRKTAŞ**

30-33 Tayfur Şinasi Alper, **Önder GÖÇGÜN**

34-35 Eziler Köyü ve Kilimi, **Mustafa Nadir ÖNAY**

36-39 Yunanistan'da Honaz'lı Mübadele İnsanları, **Ziya TIKIROĞLU**

40-48 Bir Mübadele Çınarı: Mustafa AKAN, **Ercan HAYTOĞLU**

49-51 Bulgaristan'dan Denizli'ye Gelen Göçmenler, **Feridun ALPAT**

52-54 Sürgünden Honaz'a Ahıska Türkleri, **Nergis BİRA**

55-57 Baciyan-ı Rum Geleneği Işığında Denizlili "Fatma Yıldız Hanım"a Bir Bakış!., **Şerif KUTLUDAĞ**

58-69 Bir Kuva-yı Milliye Hatırası ya da Durmuş Nine'nin Atları, **Ali DONBAY**

70-73 Seferberlik'te Direbolu (Narlidere) Köyü, **Mehmet Ali ÜNAL**

74-76 Kazadan Livaya Geçişte Denizli, **M. Yaşar ERTAŞ**

77-80 Denizli'de Yazlık Sinemalar, **Mehmet KORKUTALP**

Geçmişten Günümüze
DENİZLİ
Yerel Tarih ve Kültür Dergisi
(Üç aylık dergi)

Adına
İmtiyaz Sahibi
M. Ali Abaloğlu

Genel Yayın Yönetmeni
Ömer Gökmen (Sorumlu)

Yayın Danışmanı
Prof. Dr. Önder Göçgün

Editör
Süleyman İnan

Yayın Kurulu

Önder Göçgün
Ömer Gökmen
Süleyman İnan
Metin Türktaş
Faruk İnceoğlu
Coşkun Önen

Koordinatör
Besim Ogelman

Yapım Grafik Tasarım Uygulama

Art
GRAFIK BASIM TANITIM
Tel: 0.258.265 96 24
www.macararttanitim.com

Baskı

türker ofset

Yazışma ve Dergi İsteme Adresi

Geçmişten Günümüze
DENİZLİ Dergisi
Cafer Sadık Abaloğlu
Eğitim ve Kültür Vakfı
İstiklal Cad. No:12 20100 DENİZLİ
Tel:0.258. 241 04 09
www.abaloglu.com.tr/dergi.htm

Yazılar, yazarların yasal sorumluluğu altındadır.
Gönderilen yazılar, geri gönderilmez.
Dergide yayımlanan yazı ve dokümanların
bir kısmının veya tamamının herhangi bir
ortamda yeniden yayımlanması için
izin gerekmektedir.

Dergi ücretsizdir.

İbrahim oğlu
Ali Batur'a
ait Rum evi.

Bir Mübadele Çınarı: Mustafa Akan

(Bir Göç Hikayesi)⁽¹⁾

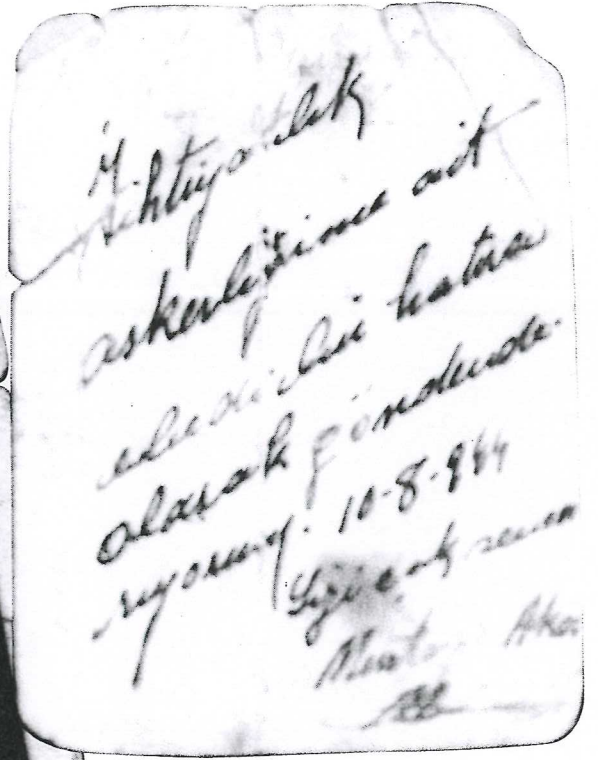
Yard. Doç. Dr. Ercan HAYTOĞLU
Pamukkale Üniversitesi Öğretim Üyesi

Yunanistan'ın o zaman için Manastır Vilayeti, Grebene Kazası, Kastro (Hisar) köyünde 1916'da dünyaya gelmiş ve bugün 90 yaşında olan, Honaz'da, Hisar Mahallesinde oturan Lozan mübadillerinden Mustafa Akan'ın anlattıklarında bir göçün dramını yeniden hatırlayacaksınız.

Fransız İhtilalinin önemli sonuçlarından biri olan milliyetçilik, Balkanlara doğru bir rüzgar misali esmeye başlayınca Balkanlar hızla hareketlenmişti. Bu rüzgarlar öncelikle Avrupa'da Prusya, Avusturya, İngiltere ve Rusya'yı sallayacak iken, bu imparatorluklar 1815 Viyana Kongresi ile zararlı gördükleri bu rüzgarın önünü kesmeye çalışmışlardı. Ancak önünü kesmeye çalıştıkları rüzgarın yönünü Osmanlıya çevirmekte ve etnik unsurları Osmanlı devletine karşı kışkırtmakta bir beis görmediler. Avusturya ve Rusya'nın Balkanlardaki kışkırtmaları ve dünyadaki gelişmeler karşısında Osmanlı devletinin gerekli açılımları yapamaması Balkanları barış ve istikrara hasret bir hale getirdi. 1829 Osmanlı Rus Harbi ile 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi arasında huzur kalmasa da Balkanlardaki Türklerin bu topraklardan yoğun bir şekilde göçüne de pek rastlanmadı. 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'nde Rusların etkisiyle Sırlar, Yunanlılar ve Bulgarlar hareketlendi. 1877-1878

Osmanlı Rus Harbinde Osmanlı devletinin yenilmesiyle Balkanlardaki Müslümanların hayatlarına kast edilmeye başlandı. O dönemden itibaren Balkanlardan Osmanlı Devleti topraklarına göç başladı. Özellikle Balkan Savaşları döneminde bu Müslüman göçü çok daha büyük dramlara sahne oldu.

I. Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan Türk Kurtuluş Savaşı döneminde Yunan işgalinden iç bölgelere Müslüman Türklerin göçü devam ederken, Rusya'dan ve Türkiye'den de Yunanistan'a göçler oluyordu. Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı sonrası nüfusa olan gereksinimi ve her iki ülkenin nüfuslarını homojenleştirme çabaları yeni bir göçü kaçınılmaz kılmıştı. Lozan Konferansında, 1923'ten itibaren Yunanistan'da yaşayan Müslüman Türkler ile Türkiye'de yaşayan Ortodoks Rumların zorunlu mübadelesi kararı alınmıştı. Artık ülkelerinden, köylerinden kısacası yetiştikleri topraklardan kopan binlerce insanın dramı başladı.

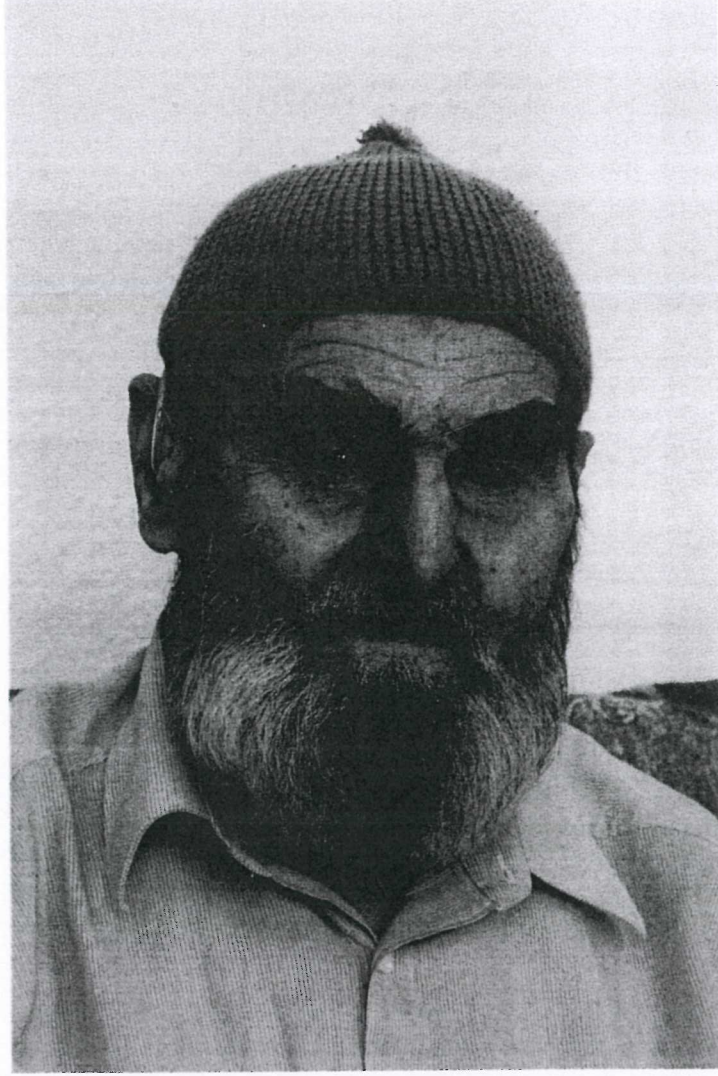
Mustafa Akan'ın askerlik fotoğrafı

Bu göç rüzgarıyla savrulanlardan biri de, Yunanistan'ın o zaman için Manastır Vilayeti, Grebene Kazası, Kastro (Hisar) köyünde 1916'da dünyaya gelmiş ve bugün 90 yaşında olan, Honaz'da Hisar mahallesinde ikamet eden Lozan mübadillerinden Mustafa Akan idi.

Mustafa Akan'ın da bu göçle değişen farklı bir hayat hikayesi var. Bu canlı şahidin gözüyle, mübadele içerisinde neler yaşadıklarını, mübadillerin bir ülkeden diğerine savrulan hayatlarında neler ile karşılaştıklarını ve ne duygular içerisinde olduklarını görmek gerekir. Göç, "yaşanmış olan her şeyi arkada bırakarak yeni bir hayata başlamak" cümlesiyle günümüzde çok basit olarak anlaşılsa da, gerçekte göç yaşanırken bu cümledeki kadar basit olmayıp her aşamasında endişeler, kaygılar ve hasret hakimdir.

Mustafa Amca ile Hisar Mahallesi'nde yaşadığı evde görüştük. Kulakları yaşının verdiği yorgunluk ile az duymaya başlamış, ancak sağlığı ve dimağı gayet sağlam, görmüş geçirmiş bir insan olarak hayata güvenle bakıyor. Bir sevecenlik içinde ama ciddi ve bir o kadar da saygı uyandıran asırlık bir çınar gibi duruyor. Yanına vardığımızda doksan yaşındaki bu değerli büyüğümüz okuduğu kitabı yanına koyup, bizimle konuşmaya başladı.

Ben, görüşmenin gelişimi açısından bir takım sorular hazırlayarak yanına gitmiştim. Sorularla başladık, ben sordum o söyledi. Bir mülakattı yapılan kendisiyle, fakat ben burada bir mülakat gibi vermek istemedim. Bu asırlık çınarın hikayesi bölünmeyecek kadar sürükleyici ve bir o kadarda ilgi çekiciydi. Ben de başından sonuna bir bütün olarak Mustafa Amcanın hikayesini vermeyi doğru buldum. Sekiz yaşında mübadil olan Mustafa Amcanın hikayesini

Yunanistan'da doğan Mustafa Akan (Fot:Ercan Haytoğlu)

Ege'nin öbür kıyısından başlatarak günümüze kadar getirelim. Söz Mustafa Amcada;

"Sekiz yaşında muhacir olduğum için Yunanistan'da yaşadığımız her şeyi hatırlamam mümkün değil. Ancak bugün köyümüze tekrar gidebilsem köyümüzün hiçbir yerine yabancılık çekeceğimi düşünmüyorum. Köyümün bir krokisini çizmiştim. Zaman zaman bakıp son gördüğüm haliyle hafızamda köyümüzü canlı tutuyorum. Tepe camiinin yanında iki çift çeşme vardı. Hisarın çeşmeleri derlerdi. Su, bu çeşmelerden hayvanlarla evlere taşınırdı. Hala hatırladığımda;

-Ey mübarekler, neden suyu evlerin içine almadınız der dururum.

Kemal Yalçın bizim köyümüze gitti, hala Hisar çeşmelerinden sular akıyormuş. Tekrar gidip köyümüzü görmeyi çok isterdim. Ama olmadı. Artık çok zor⁽²⁾.

Çocukluğumda babamın beni kazamız olan Grebene'ye panayıra götürdüğünü hiç unutamıyorum. Grebene'de akrabalarımız vardı. Onları da ziyaret ettik. Grebene köyümüze yürüyüş mesafesi olarak iki saat uzaklıktaydı. Grebebene Kastro'nun doğusuna düşüyordu.

Köyümüz havası çok güzel, meyve ağaçlarıyla dolu, yalnız Türklerin oturduğu ve geçimini çiftçilik ve çobanlık ile sağlayan insanların bulunduğu bir köydü. Babam orada çiftlik sahibi idi. Bahçelerde kiraz, armut, elma ve badem ağaçları, birde köyümüze ve bahçelerimize bitişik tapulu meşe ağaçları ile dolu bir dağımız vardı. Ayrıca babamın bir sürü keçisi ve bir sürü de koyunu vardı. Tarlalar ve bahçeler susuz olduğu halde verimleri çok güzeldi. Çünkü yağmur sık yağıyordu.

Balkan savaşlarına kadar, yaşadığımız bu yerler Osmanlı Devleti'nin idaresi altında kalmış, bundan

sonra idare Yunanistan'ın eline geçmiş. İşte bu döneme ait bir olayın doğrudan şahidi olmasam da bana anlatılanlar ile hala ben yaşamış gibiyim. Balkan savaşları içinde huzurun bittiği bir zamanda köyümüzde yaşanan bir olay;

12 Kasım 1912'de bir Cuma günü köyümüz erkekleri Cuma namazı için camiye gittiklerinde camimiz Yunan çeteleri tarafından kuşatılmış. Çete başı Ziko isimdeki kişi köyümüzün muhtarını çağırmış, "Bize köyünüz namına şu kadar para vereceksiniz. Vermezseniz hepinizi öldürürüz." demiş. İstedikleri para çokmuş. Muhtarımız bizim köyden istediğiniz parayı vermemize imkan yok demiş⁽³⁾. Çete başı

akrabaları olan Vroşnalı'lar akrabalarını alıp Vroşna'ya dönmüşler. Birkaç gün sonra ortalık biraz daha sakinleşince köyümüzün kadınları, Vroşna'daki akrabaları ve katliam anında köyde bulunmayan Kastro erkekleri ile köye dönmüşler. Cuma günü camide öldürülen akrabalarının cesetlerini, cami yeni yapıldığı için halen kapatılmamış olan kireç kuyusunun içine atmışlar. Yani cesetleri öyle defnetmişler. Bundan sonra köyün kadınları ve erkeklerinin kimi yakılmış, yıkılmış evlerini tamire, kimi de yeniden ev yapmaya başlamışlar. Bundan sonra hayatta kalanlar on iki sene Yunanlıların idaresi altında o köyde yaşamışlar.

Mustafa Akan'ın
Kastro Köyündeki evi, 1999.
(Fot:Kemal Yalçın)

Ziko bu sözler üzerine çetelerine daha ne duruyorsunuz "ateş" deyince, caminin içinde bulunan yetmiş dört kişi öldürülmüş. Camiden iki kişi kaçarak kurtulmaya çalışmış ise de yaralandıkları için daha sonra ölmüşler. Yani bu toplu katliamda o Cuma günü Kastro köyünde yetmiş altı kişi öldürülmüş. Benim amcamda öldürülenler arasındaydı. Babam ve onunla birlikte askerde olanların hayatı kurtulmuş. Ondan sonra köyün evlerini basıp, evlerin eşyalarını yağmalamışlar ve köyümüzü ateşe vermişler. Bu katliamı duyan kadınlar çocuklarını alıp köyün yakınlarındaki dere yatağına kaçmışlar. Katliam haberi komşu köy Vroşna'ya⁽⁴⁾ ulaşınca, Kastro'da

İstiklal Harbinden sonra Lozan Andlaşması yapılmış ve Türkiye'deki Rumlar'ın Yunanistan'a, Yunanistan'daki Türklerin Türkiye'ye gelmesi kararlaştırılmış. Biz normal yaşantımıza devam ederken Rumlar Yunanistan'a gelmiş. Biz orada iken göçmen Rumlar (İstiklal Harbi sonunda Türkiye'den kaçanlar) köyümüze de geldiler. Bizim köye gelenleri yerleştirmek için Yunan hükümeti, Türk ailelerin bir kısmının evlerini boşalttırdı ve gelen Rumlara verdi. Türk aileleri belirlenen köydeki diğer Türk evlerinde iki üç aile bir arada yerleştirildiler ve öyle yaşamaya başladılar. Boşalan evlere gelen Rum muhacirler yerleştirildi. İdareleri içinde biz Türklerin evlerinde

bulunan ineklerin, öküzlerin, keçilerin, koyunların ve tarlaların yarısı onlara verildi. Biz köyde 5-6 ay kadar onlarla birlikte böyle kaldık.

Bir müddet onlarla böyle kaldıktan sonra, bizlere de Türkiye'ye gelme emri geldi. Herkes Türkiye'ye gelme emrini öğrenince hazırlandı. Bir yandan eşyalar hazırlandı, bir taraftan mal beyannameleri. Eşyalardan pahada ağır, yükte hafif olanları balyalar halinde bağladılar. O zaman vesait yok. Herkes civar köylerden eşyalarını taşımak için ihtiyaçları kadar hayvan kiraladılar ve yüklerini bu hayvanlara yüklediler. İhtiyarlar ile çocuklar yüklenen hayvanların üstüne bindirildiler. Büyükler benim hatırladığım

iskelesine indirdikten sonra bizleri yüksekçe bir yere götürdüler. Orası şehrin kuzey tarafında idi. Orada ev yoktu. Bayır bir yerdi. Selanik'in şehri ve denizi güzel görünüyordu. Orada belki on gün belki on beş gün kadar kaldık. Vapur bekledik. Nihayet vapur geldi. Vapur yük indirdiği için birkaç gün daha kaldık. Nihayet bizi vapura bindirdiler. Vapur hareket etti ve böylece deniz yolculuğumuz başladı. Ne kadar yol aldığımızı bilmiyorum. Ben birkaç arkadaşım ile birlikte güverteye çıkmıştım. Vapurun nasıl gittiğini seyreliyorduk. Bir ara vapurun personelinin gelen sesler yükseldi;

-Vapurda cenaze var, meydana çıkarın, yoksa vapur

(Hacı Bendu oğlu) Hakkı oğlu Zübeyir Türkoğlu ve Hüseyin oğlu Hamit Türkoğlu'na ait Rumlardan kalma ev.

kadarıyla yaya olarak 1 Mart 1924 günü ağlaya ağlaya yüzyıllardır yaşadıkları köylerini, hatıralarını ve tüm taşınmazlarını arkalarında bırakarak yola çıktılar. Bu iş kolay olmadı. Çok üzüntülü oldu. Köyümüz Kastro'dan hareket ettiğimiz gün Ramazan'ın birinci günü idi.

Hayvanlar ile dört gün yolculuk yaptıktan sonra Karaferya denen bir şehre geldik. Birkaç gün çadırlarda kaldık. Karaferya ile Selanik arasında tren vardı. Sonra eşyalarımızı trene yükledik. Kendimizde aynı trene bindik. Eşyalar ve insanlar aynı vagonların içinde idi. Tren ile Karaferya'dan Selanik'e geldik. Selanikte eşyalarımızı vapur

batacak, hepimiz öleceğiz.

İster istemez sesin geldiği yere yöneldik. Küçük bir çocuk ölmüştü. Çocuğun cesedini meydana çıkardılar ve personelden kişiler güverteden çocuğun cesedini denize attılar. O an şu an gibi gözlerimin önünde. Nihayet deniz yolculuğumuz bitti ve İzmir'e geldik. Tepecik denen yerde bizler için barakalar yapılmıştı. Hepimizi bu barakalara yerleştirdiler. Yatak yorgan ve yiyecek verdiler. Burada da çok kaldık. Gelen on üç köyün insanlarını Türkiye'nin muhtelif yerlerine dağıttılar. Gelenlerin hepsini dağıttıktan sonra en son bizler iki köy kalmıştık. Kastro köyü ile Vroşna köyü. O zamanlar yakın köyümüz Vroşna'dan bir

Paşa vardı, Süleyman Paşa⁽⁵⁾. Biz İzmir'e gelmeden çok önce İzmir'e gelmişler ve İzmir'e yerleşmişlerdi. İzmir'deki iskan işleri ile alakalıydılar. Oğlu Murat bey, Honaz'ı bildiği için havası uyuyor diye Kastro ile Vroşna köyünün insanlarını Honaz'a gönderdi⁽⁶⁾ İzmir'den trene bindik. Honaz'a en yakın istasyon olan Böceli istasyonuna geldik. Eşyalarımızı indirinceye kadar akşam olmuştu. İstasyonda bulunan insanlara dil bilenler Honaz'ın yakın mı, uzak mı olduğunu sormuşlar. Onlarda yakın demişler. Eşyaların başında kalanlar haricinde herkes kaderin bizi savurduğu Honaz'a, bir an önce ulaşmak için yayan olarak yürümeye başladı. Honaz'a yürüyüş mesafesi iki saat tutuyordu. Gençler gece Honaz'a geldiler. İhtiyarlar, Koyunaliler köyüne kadar geldiler, oranın camiinde sabahladılar. Ben kardeşlerim, annemle ve birkaç kişiyle Honaz'ın tarlalarına kadar gelebildik. Yolun kenarında su arığı vardı. Biz arığın kenarında sabahladık. Hava soğuk idi. Yani bütün gece rezillik çektik. Annemin kucağında olan küçük kardeşim, orada o gece soğuktan hastalandı. Aslında o zamanki hükümet bizler için iyi tertibatlar almıştı. Honaz'da şimdi bizim yaşadığımız Hisar mahallesinde eskiden Rumlar yaşıyorlarmış. Biz bu Rumlardan kalan evlere yerleştirilecekmiz. Ancak planlanan olmamış, biz gelmeden önce yerli halk tarafından evlerin ahşap kısımları, kapı ve pencereleri sökülüş götürülmüş. Yani biz Böceli'de trenden indiğimiz ertesi günü Honaz'a geldiğimizde, başımızı sokacağımız doğru dürüst bir ev yoktu. Evler viraneye dönmüş bir şekildeydi. Herkes Böceli'ye geldiğimiz ikinci günü Honaz'a gelerek toplanabildi. 1 Mart 1924'te çıktığımız yolculuk Nisan başında tamamlanmıştı. Mevsim ilkbahardı. Biz geldikten kısa bir süre sonra kirazlar kızarmaya başlamıştı. Rumlardan kalan ve harap halde olan evlere girmeye başladık⁽⁷⁾. Bizde harabe evlerden birine girdik. İleride biz ve o zaman içine girdiği harabelere yerleşenler, aynı yerlere iskan olundular. Herkes evleri tamir etmeye başladı ve evler yaşanılabilir bir hale getirildi. Evlerin çok azı kiremit çatılı idi, çoğu bizim o güne kadar hiç görmediğimiz şekilde çatısı toprak damlıydı.

Honaz, bizim köyümüz Kastroya benziyordu. Aşağı yukarı aynıydı. Ancak Kastro susuzdu. Honaz ise çok sulak idi. Her tarafta arıklar ve çeşmeler vardı. Honaz'da yerlileri sonradan Çayboğazı diye söylenen derenin doğu tarafında olup bizden ayrıydılar. Yani karışık oturmadık. Bizim oturduğumuz mahallenin adı "İstiklal" idi. Daha sonraları tam yılını hatırlamıyorum, Kastro'nun karşılığı hisar olduğu için mahallemizin adı da "Hisar" olarak değiştirildi. Honaz'a geldiğimizde en önemli problem dil oldu. Bizimle gelenlerden sadece üç kişi Türkçe biliyordu. Biri daha sonra burada da öğretmenlik yapan öğretmen İsmail Efendi, iki de cami hocası vardı. Bizler Türkçeyi zamanla öğrendik⁽⁸⁾

1924'de geldiğimiz yılın mahsulünü bize vermediler. Harabelere girdik, ama ilk sabah ne ekmek ne de yiyecek bir şey vardı. Çok muhtaç bir halde idik. Yokluk çekiyorduk. Hükümet 5-6 ay bize hazır ekmek verdi. Ekmeğin dağıtımında sıkıntı yaşamadık ama ekmeğin kalitesi ile ilgili bir sıkıntı yaşandı. Yiyeceğimiz ekmekler Honaz'daki tek fırıncı "Ekmeççi Sadık" diye bilinen kişi tarafından yapılıyordu. Hükümet bu fırıncı ile anlaşmış. Denizli'deki un fabrikalarından un alınıp bu fırıncıya gönderiliyor, fırıncıda bütün muhacirlerin ekmek ihtiyaçlarını temin ediyordu. Herkes ihtiyacı kadar ekmeklerini fırından alıyor ve böylece ekmek ihtiyaçlarını temin etmiş oluyorlardı. Böyle devam ederken bir ara ekmekler bozuldu ve siyah çıkmaya başladı. Büyüklerimiz bu ekmekleri alıp Denizli valisine götürmüşler ve Vali Bey'e;

-Vali Bey, bu ekmekler yenir mi? demişler. (Mustafa amca nedendir bilinmez bu sözleri söylediğinde çok duygulandı.)

Vali Bey anlaşma yaptığı un fabrikası sahibi olan Külahçioğlu'nu çağırmış ve ekmekleri göstererek; -Seninle ne konuştuk, niye kötü un veriyorsun? Niçin böyle bozuk un gönderiyorsun? demiş. Külahçioğlu da, Vali Bey'e;

-Ben yaptığımız anlaşmaya göre Honaz'a alfa, yani birinci un gönderiyorum, demiş.

Tahkikat neticesinde unları fırıncı Sadık'ın değiştirdiği anlaşılmış. Bizden Vali Bey'e şikayete gidenler Vali Bey'e;

-Bize öğütülmemiş buğday verin, kendimiz değirmenlerde öğütür ve evlerimizde yapacağımız küçük fırınlarda, eskiden köylerimizde yaptığımız gibi kendi ekmeğimizi kendimiz pişiririz, demişler. Bundan sonra bizimkiler buğday almaya başladılar. Böylece ekmek işimiz hallolmuş oldu.

Honaz'da Rumların bıraktıkları arazileri taksim etmeye başladılar. Aslında bizler mübadele ile geldiğimiz için orada bıraktığımız arazi kadar vermeleri lazımdı. Fakat öyle yapmadılar. Hükümet "adiyen iskan" diye bir kanun çıkardı ve herkese bir şekilde mal verdiler. Her hane reisine on dönüm tarla, nüfus başına da beş dönüm tarla, her haneye dokuzar dönüm bahçe verdiler. Eski memleketinde çiftlik sahibi olanda, hiç malı olmayan da aynı malı aldı. Babam eski memleketimizde çiftlik sahibi idi. Orada malımıza mukabil mal verseler idi, burada da çiftlik sahibi olurduk. Nedenini bilmiyorum, ama muhacirlere verdikleri mallar yani araziler eksik çıktı. Dokuzar dönüm diye verdikleri bahçeler yedişer dönüm çıktı. Tarlalarda beşer altışar dönüm eksik çıktı. O zamanda verilen yerler ile ilgili dönümlerin küçük olduğu söyleniyordu. 1937 yılında kadastro geçince apacık ortaya çıktı.

Gelenler çiftçiydi, dükkan verilen kimseyi hatırlamıyorum ama, Hayrullah oğlu Akif Kulaksız'a "Kemer değirmeni" diye bilinen eskiden bir

Rum'a ait değirmen ile Bilö oğlu Numan oğlu İsmail'e de "Beş Değirmen" diye bilinen bir başka değirmenin verildiğini hatırlıyorum.

Herkese hükümetin verdiği arazileri çalıştırmaya başladı. Fakat idarelerini çok zorluklarla çıkarıyorlardı. Köyden İzmir'e çalışmaya gidenler dışında tamamen Honaz'dan göç eden Harun Ağa diye biri oldu. Kastro'da iki ağa vardı. Biri babam, biri Harun Ağa. Harun ağanın oğlu daha önce gelmiş Türkiye'ye ve valilik yapmış. Harun Ağa ve ailesini oğlu alıp Tire'ye götürdü. Buradan Korucuk'a da gidenler de oldu. Mahallenin gençleri evlerin idaresi için İzmir'e tütün dikmeye, bahçıvanlık yapmaya gittiler. Birçok muhacir Narlıdere, Seferhisar, Balçova, İnciraltı, Karabağlar'da yevmiye ile uzun zaman öyle idare olmaya çalıştı. Ben de o zaman on yedi yaşında çalışmaya İzmir'e gittim. O zamanlar Karabağlar hep tarlaydı. İzmir'de Karabağlarda, Girit'ten gelme üç kardeş vardı. Üçü de ağa idi. Ahmet, Bilal ve Celal Ağa. Gençlerimiz bunların işlerinde çalışıyorlardı. Birkaç sene böyle idare olanlar oldu. Ben de 1933 senesinde bir yaz orada çalıştım. Yevmiye 80 kuruşa tütün dikiyorduk. Mahallemizden İzmir'e gidenlerin bir kısmı da, Narlıdere'de bahçıvanlıkta çalıştılar. Orada öğrendiklerini Honaz'a gelip tatbik ettiler. Yani sebze yetiştirmeye başladılar. Bundan sonra bütün mahalle sebzeçilik yaparak idarelerini temin ettiler. Mahallemizin halkı çalışmaları sayesinde hiç kimseye muhtaç olmadan artık kendilerini idare ediyordu. 1948 yılında bir kamyon aldım, 1953 yılına kadar kamyonculuk yaptım. 1954 yılının birinci gününden itibaren bakkal oldum. Halen dükkanda benim adım var. Şimdi oğlanlar çalıştırıyor.

Biz geldikten sonra uzun yıllar Honaz'ın yerlileriyle hiç kız alıp vermedik. Yaklaşıl kırk yıl. Sonra kız aldık, kız vermedik. Geri dönme fikrimizde yoktu ama yine de kendimizden kız vermedik kız aldık. Düşünüyorum belki adetler farklıydı. Belki kadınlarımızla ilgili anlayışlarımız. Ama şimdi artık böyle bir ayırım yok⁽⁹⁾.

Bizler buraya geldiğimizden sonra yemeklerimizin ve özellikle tatlılarımızın çoğunu unuttuk. Ama ebeğümeci ve gelincikten börek yapmayı unutmadık. Burada eskiden yerliler yufka, biz ekmek yapardık. Yemek adetlerimiz gibi düğün adetlerimizde de eskiden farklar vardı.

Kıyafet olarak hatırladığım bizim muhacirler pantolon ve ceket giyerken Honaz'ın yerlileri şalvar giyer, kuşak kuşanırlardı.

Honaz'da bizlerin gelip yerleştiği evlerde kaybolmaya yüz tuttu. O zamandan toprak damlı ve kiremit çatılı çok az ev kaldı. Muhittin Yavuz'un, Numan Akman'ın, Fahrettin Can'ın evleri kiremit çatılıydı. Geneli iki katlı olan bu evler terk edildikçe harap oldu, yıkılıp gitti ve gidiyor. Çok az ev kaldı. Oturulan ev ise hemen hemen yok gibi.

Abidin oğlu Sadık Davran'a ait Rum evi

1924'te biz geldiğimizde havaya uyum sağlayamayan, fukaralığa ve göçün yorgunluğuna dayanamayarak çok ölen oldu. Sayıyı hatırlamıyorum ama üç sene içinde bizim ailemizden babamın annesi, annem ve küçük kardeşim öldü⁽¹⁰⁾. Honaz'ın hayatında bazı şeyleri değiştirdik mi diye düşünüyorum, değiştirdik sanıyorum. İlk defa Honaz'a bahçıvanlığı biz getirdik. İzmir'den öğrendik. Hatta bir Cuma günü Ali Efendi diye bir Honaz Müftüsü; -Gidinde macurlardan bahçıvanlığı öğrenin, onların çapaları dahi sizinkilerden değişik. Gidin de öğrenin, dedi.

Evlerin badanalanmasında etkimiz olmuştur. Onlar evlerini beyaz toprak ile sıvıyorlardı. Ayrıca, Honaz'da kelter vardı. Biz kamyonculuk yaparken bu uygun olmadığı için kasa kullanımına başladık. Kelter yavaş yavaş kayboldu, kasaya döndü herkes." Bu sözler görüşmenin de sonunu getirdi. Mustafa amca, bunca bilgiyi anlattıktan sonra hafif bir şekilde yorulmuştu. Kendisinden müsaade istedik ve bu mübadele çınarı ile görüşmenin mutluluğu ile yanından ayrıldık. O an içimden şunlar geçiyordu. Honaz için belki çok geç kalınmamıştı. Kemal Yalçın'ın "Emanet Çeyiz" adlı çalışması, Honaz için büyük bir şans olmuştur. Fakat, Türkiye'nin başka yerlerindeki mübadil yerleşimleri bu kadar şanslı olabilmiş miydi? Sanmıyorum ama, ben çok şanslıydım, bir mübadele dönemi şahidi ile görüşme yapabiliştim. Gerçekte bundan belki otuz yıl önce pek çoğu hayatta ve hatıralar hala çok taze iken toplu bir sözlü tarih çalışması yapılmış olsaydı daha farklı olabilirdi?